

TRES CONJUNTS D'HABITACLE ALTO-MEDIEVAL A L'ALTA SEGARRA (ANOIA-BAGES, BARCELONA)

Jordi Enrich Hoja
Joan Enrich Hoja

Encara tenim pocs treballs arqueològics referents al període denominat del repoblament alto-medieval. Per aquest motiu creiem que té un cert interès la publicació de dades referents a aquesta etapa de la nostra història poc estudiada i menys coneguda. Si, a més d'aquesta consideració, afegim que la zona i els tres jaciments objecte del treball constitueixen uns conjunts arqueològics dels més complets de Catalunya descoberts fins ara i que hi podem relacionar aspectes com l'habitable, l'enterrament, el culte i l'activitat econòmica, donarem per justificat l'esforç esmerçat.

L'àrea geogràfica estudiada es localitza a l'Alta Segarra (Barcelona), concretament a la zona nord-est de l'Anoia i sud-oest del Bages, a banda i banda de la carretera de Calaf a Manresa i pràcticament en el terme municipal d'Aguilar de Segarra (Bages), ja que els jaciments de les Coromines i de Puigpedrós pertanyen a aquest terme, mentre que el tercer, Seguers, està situat en un enclavament del terme dels Prats de Rei (Anoia) dintre de l'esmentat d'Aguilar de Segarra. Cal indicar que es troben localitzats en un radi d'uns dos quilòmetres.

Les Coromines

El jaciment de les Coromines el podem localitzar en una zona rocosa prop de la caseria d'aquest nom, a una altura de 640 m, amb una longitud de $5^{\circ} 16' 20''$ i una latitud de $41^{\circ} 43'$ (mapa a escala 1/50.000, full núm. 362, Instituto Geográfico y Catastral, 2a. ed., 1950).

Aquest conjunt de les Coromines és conegut per les masies properes com «les roques dels Moros», i en el decurs de l'any 1978 hi vàrem practicar un sondeig per tal d'estudiar-lo millor. No fou excavat del tot, i resta un remarcable sector testimoni per a una futura excavació.

Creiem que per les seves característiques (fig. 1) es tracta d'un mas molt primitiu, l'àrea d'habitable del qual tindria una superfície total apro-

ximada d'uns 40 m². Construcció de planta irregular, adossada a una roca que tenia una petita balma i tancada per tres parets que combinen els murs de pedra seca amb els d'estructura ciclòpia. Creiem que tindria dues portes, l'una situada més o menys a migjorn i l'altra al nord, per mitjà de la qual es comunicaria amb la plataforma superior de la roca on hi ha les cubetes de premsatge del raïm. En la part superior de la roca, hi podem observar uns forats rodons fets per tal d'encaixar-hi els caps d'unes bigues orientades d'est a oest pertanyents a una coberta a una vessant, construïda segurament de brancatge i fang. Les parets dels extrems nord i sud són fetes amb pedres poc treballades, col·locades en sec o possiblement amb fang, i de diferent grandària, en doble filada, d'alçades desiguals i falcades amb altres pedres més petites. El gruix d'aquestes parets varia entre 0,55 i 0,87 m, i la seva alçada màxima conservada és de 0,85 m, i no tenen fonaments. Cal destacar el mur de l'est, d'estructura fonamentalment ciclòpia combinada amb murets de pedra seca de les característiques descrites. Un d'aquests blocs arriba a tenir fins i tot unes mides de $2,70 \times 0,75 \times 1,55$ m, i foren col·locats expressament al seu lloc per la mà de l'home, ja que les seves bases foren falcades convenientment amb altres pedres molt més petites. L'altura de l'extrem dels forats de les bigues al nivell d'habitable més primitiu és de 2,60 metres.

En el sondeig practicat, a part dels materials arqueològics que descriurem més avall, vàrem constatar l'existència de quatre nivells. El primer, amb un gruix de 0,50 m, format per un rebliment de pedres tretes dels camps de conreu amb materials moderns i antics barrejats, com fragments de *dolium*, àmfora i ceràmica grisa medieval. El segon nivell, d'uns 0,50 m de gruix: es tracta d'un rebliment amb terra i pedres petites de tot el recinte amb ceràmica grisa medieval, algun fragment de *dolium* i d'altres d'aspecte tardo-romà, tot amb un manifest desordre fruit de l'esmentat rebliment per terraplenar l'estança; és en aquest moment que es cons-

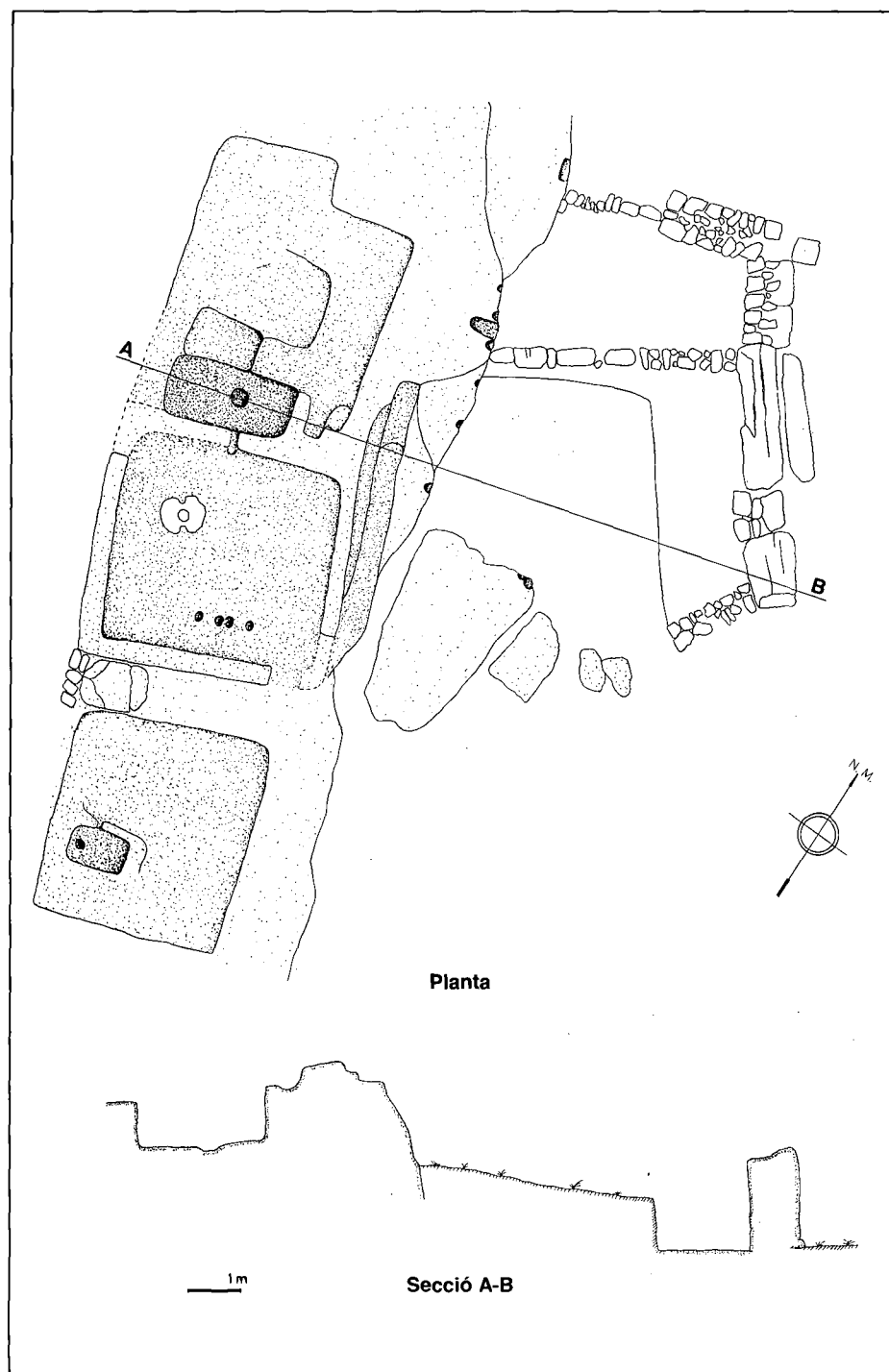

Figura 1. - Conjunt d'habitable de Les Coromines.

trueix, damunt d'aquest nivell i perpendicularment a la roca, una paret mitgera que subdividia l'estança en dues parts i dos murets de contenció

de mala qualitat que tanquen les dues portes d'accés per facilitar el terraplenament. De totes maneres, en aquest moment no hem detectat un

nivell clar d'habitable. El nivell tres, amb un gruix de 3 cm, era format per un terra compacte clarament d'habitable que s'estenia per tot el recinte amb cendres, dos focs, ceràmica grisa medieval, restes d'ossos d'animals, algun fragment de vidre, una fusaiola, petits fragments de *dolium* i ceràmica de tradició tardo-romana. Aquest nivell descansa directament per mitjà d'una capa d'uns 10 cm d'argila sobre la roca viva.

Concretament breument els materials arqueològics fruit del sondeig practicat en aquest jaciment i pertanyents als 60 cm del fons, nivells dos i tres de l'esquema estratigràfic, resultat del comentat terraplenament i, per tant, amb tots els materials barrejats, però clarament pertanyents a la zona d'habitable. En primer lloc, parlarem d'un grup de ceràmiques de color gris fosc, d'aspecte antic, com és ara el cas de la figura 4.3, que es tracta d'un fragment de vora semblant el tipus 5 de M. Vegas, en la tipologia de ceràmica comuna romana, corresponent als bols amb vora aplicada en forma de bastonet, però sense ranura a la vora, i evidentment també parlarem d'aquesta de les Coromines, amb una qualitat inferior pel que fa a la tècnica, a la pasta i al color diferent de la ceràmica; destaquen en aquest color diversos fragments sense forma de ceràmica i la decoració d'un d'ells representada en la figura 4.17. En color gris clar (no del tipus pròpiament medieval), destaquem un fragment de vora que imita també la ceràmica comuna romana i concretament la forma 9 del tipus 1 de M. Vegas, pertanyent a olles amb la vora enfora; un fragment de vora enfora de color gris clar (fig. 4.8); representacions decoratives en aquest color de ceràmica les tenim en la figura 4.13, 14 i 15. Un grup que cal destacar són els fragments de ceràmica de color marró, com les vores enfora (fig. 4.4, 5 i 7) corresponents a olletes globulars i el motiu decoratiu (fig. 4.16) i dos fragments de fons (fig. 4.9 i 10). Menció especial mereixen les ceràmiques de color beix, com el fragment de vora arrodonida i enfora i de pasta bicolor (fig. 4.6), entre d'altres, i especialment la peça reconstruïda quasi en la

seva totalitat (fig. 4.1) pertanyent a una peça globular que conserva tres becs o lòbuls a la boca i que molt probablement seria quadrilobulada, feta a torn lent, de cuita defectuosa, pasta bilocor, amb desgreixant calcari, vores arrodonides, cos carenat, base diferenciada amb fons convex i una decoració a la zona de l'espatlla consistent en quatre línies rectilínies incises; les seves mides: 6 mm de gruix a les parets, 19 cm d'altura total, 13 cm de diàmetre de boca (entre lòbuls), 10 cm de coll, 19 cm de panxa i 11,50 cm de base. Són fonamentals dos petits fragments sense forma de ceràmica *sigillata* clara «D», caracteritzats pel seu gruix, pasta rosada ataronjada i ben depurada, amb vernís ataronjat no gaire brillant només en la part interior del vas i superfície no rugosa al tacte; Lamboglia fa arribar la datació d'aquest tipus ceràmic a les acaballes del segle VI dC, però el que és més important és que Hayes la considera fins i tot de la primera meitat del segle VII dC, datació, aquesta darrera, per la qual ens inclinem. Destaquem, també, algun petit fragment de *dolium* i d'àmfora sense forma; dues fusaioles de forma circular amb perforació central, retallades en fragments de ceràmica, una de color gris clar i l'altra beix (fig. 4.11 i 12, respectivament); un petit fragment de vora d'un vas de vidre clarament antic; una pedra afiladora de basalt; i uns quants bocins d'ossos d'animals, segurament restes de menjar.

A la part superior de l'habitaclle (fig. 1), hi podem observar unes estructures excavades a la plataforma rocosa que abasten una superfície més o menys rectangular de 15 x 5 m. Es tractaria de tres cubetes destinades a l'espremuda i el premsatge del raïm, de forma també rectangular de 4 x 4 m, aproximadament, cadascuna, buidades a la roca, amb els corresponents espais de separació i unes tines rectangulars de recollida i decantació del producte del raïm premsat, amb els corresponents canalons també buidats a la roca que comunicarien ambdues cavitats. Cal remarcar l'existència *in situ*, i concretament en la cubeta central, d'un contrapès de premsa i els quatre clots

on aniria ataconada, circumstància que confirma la utilitat de l'espai estudiat. Indiquem, també, la presència a l'interior de les tines de recollida d'una cassoleta per netejar el fons, i una suau inclinació del terreny vers les tines per facilitar l'esmentada recollida. En alguns extrems de les indicades cubetes hem observat la preparació de la roca per rebre un mur i també hem verificat el que seria la porta d'accés a la cubeta central, correctament situada a la part més alta del recinte i a la part oposada a la tina de recollida. Un cop premsat el raïm, el producte del mateix passaria als cups o vaixells de vinificació i conservació.

Necròpolis A

Cal entendre aquesta necròpolis (fig. 2 i 3), situada a frec del mateix, relacionada amb el lloc d'habitaclle de les Coromines. Agrupació de tipus familiar formada per quatre tombes i el que probablement podria ser una ossera, excavades en una codina amb lleuger pendent de roca arenosa molt erosionada. Erosió que ha afectat les tombes, totes de capçalera sense cap relleu diferenciat i amb orientació E-W. La seva disposició és horitzontal irregular, en rengle les unes i de costats les altres; en cap cas, no hem apreciat l'encaix per a les lloses, com tampoc restes de materials arqueològics. Aquesta petita necròpolis l'hem siglada amb les referències: A-1, A-2, A-3, A-4 i A-5, i la seva probable datació podria correspondre al segle IX dC, per les seves característiques i pel seu emplaçament en aquesta zona.

A-1

Tomba del tipus d'extrems arrodonits o «banyera», amb la capçalera més ampla que el peu, corresponent a un adult. La capçalera, el peu i els angles són arrodonits. Els costats són curvilínies i la secció és de base plana i costats paral·lels. Té una llargada d'1,71 m, una profunditat màxima de 0,25 m i una amplada a la capçalera i al peu de 0,21 m i 0,16 m, respectivament.

A-2

Sepultura d'adult del tipus rectangular amb els angles rectes una mica arrodonits; la capçalera i el peu són rectes, els costats són quasi rectilínies i la secció és de base plana amb els costats paral·lels. Cal destacar la presència de restes d'ossos humans *in situ*, però molt fragmentats, en mal estat de conservació i en total desordre. Té una llargada d'1,72 m, una amplada a la capçalera i al peu de 0,33 m i 0,30 m, respectivament, i una profunditat màxima de 0,21 m.

A-3

Enterrament també d'adult, pertanyent al tipus d'extrems arrodonits amb la capçalera més ampla que el peu. Els costats són curvilínies, i la capçalera, el peu i els angles, arrodonits. La seva secció és de base plana i de costats paral·lels. Les seves mides, amb una llargada d'1,82 m, una profunditat total de 0,12 m i una amplada a la capçalera i al peu de 0,50 m i 0,15 m, respectivament.

A-4

Tomba del tipus d'extrems arrodonits, pertanyent a un adolescent; la seva capçalera és més ampla que el peu; els costats són curvilínies; els angles, la capçalera i el peu són arrodonits, i la secció de la base és plana i de costats paral·lels. La seva llargada és d'1,46 m, l'amplada de la capçalera i del peu, de 0,25 m i 0,21 m, respectivament, i té una profunditat de 0,16 metres.

A-5

Es tracta d'una estructura més o menys rectangular, amb la part central més ampla i el fons pla, excavada a la roca arenosa i que per les seves característiques es pot tractar d'una ossera. Té una llargada d'1,99 m, una amplada als dos extrems i al centre de 0,65 m, 0,68 m i 0,71 m, respectivament, amb una profunditat màxima de 0,91 m.

Necròpolis B

Aquesta necròpolis, situada a un centenar de metres de l'anterior, està

formada per un total de deu tombes (fig. 2 i 3) excavades a la roca arenosa; les hem siglades amb referències que van del B-1 al B-10. La seva distribució consta de tres grups diferenciats, dos dels quals estan integrats per tres sepultures i un altre per quatre, a manera de panteons familiars. Totes corresponen al tipus de capçalera sense cap relleu diferenciat, i la majoria són tombes d'extrem arrodonits, i unes quantes, entre rectangulars i trapezoidals. La seva orientació és E-W, excepte la B-7, que és NW-SE. Els costats són de forma recta i la base és més o menys plana; no hem observat l'encaix per a les lloses de coberta. També cal indicar l'absència de materials arqueològics. Aquests enterraments no tenen cap església a prop, però sí un lloc d'habitable proper, habitacle adossat a la roca amb forats per encaixar-hi les bigues. Per la zona estudiada i per alguns efectes de perduracions, podríem donar una datació per a aquestes sepultures del segle IX dC.

B-1

Tomba pertanyent a un adult, d'angles rectes més o menys arrodonits, de tipus trapezial, amb tendència a tancar cap al peu, que també és una mica arrodonit. La seva longitud és d'1,76 m; l'amplada al cap i als peus és de 0,40 m i 0,30 m, respectivament, amb una profunditat de 0,20 m.

B-2

Enterrament del tipus d'extrem arrodonits, amb tendència a tancar cap al peu, que és arrodonit. Pertany a un adult i conserva una concavitat lateral per aixecar la llosa de coberta. Té una longitud d'1,72 m, una profunditat de 0,23 m i una amplada al cap i als peus de 0,35 m i 0,18 m, respectivament.

B-3

Correspon a una tomba del tipus d'extrem arrodonits pertanyent a una persona entre infant i adolescent. Fa 1 m de longitud, una amplada al cap i als peus de 0,20 m i una profunditat de 0,17 m.

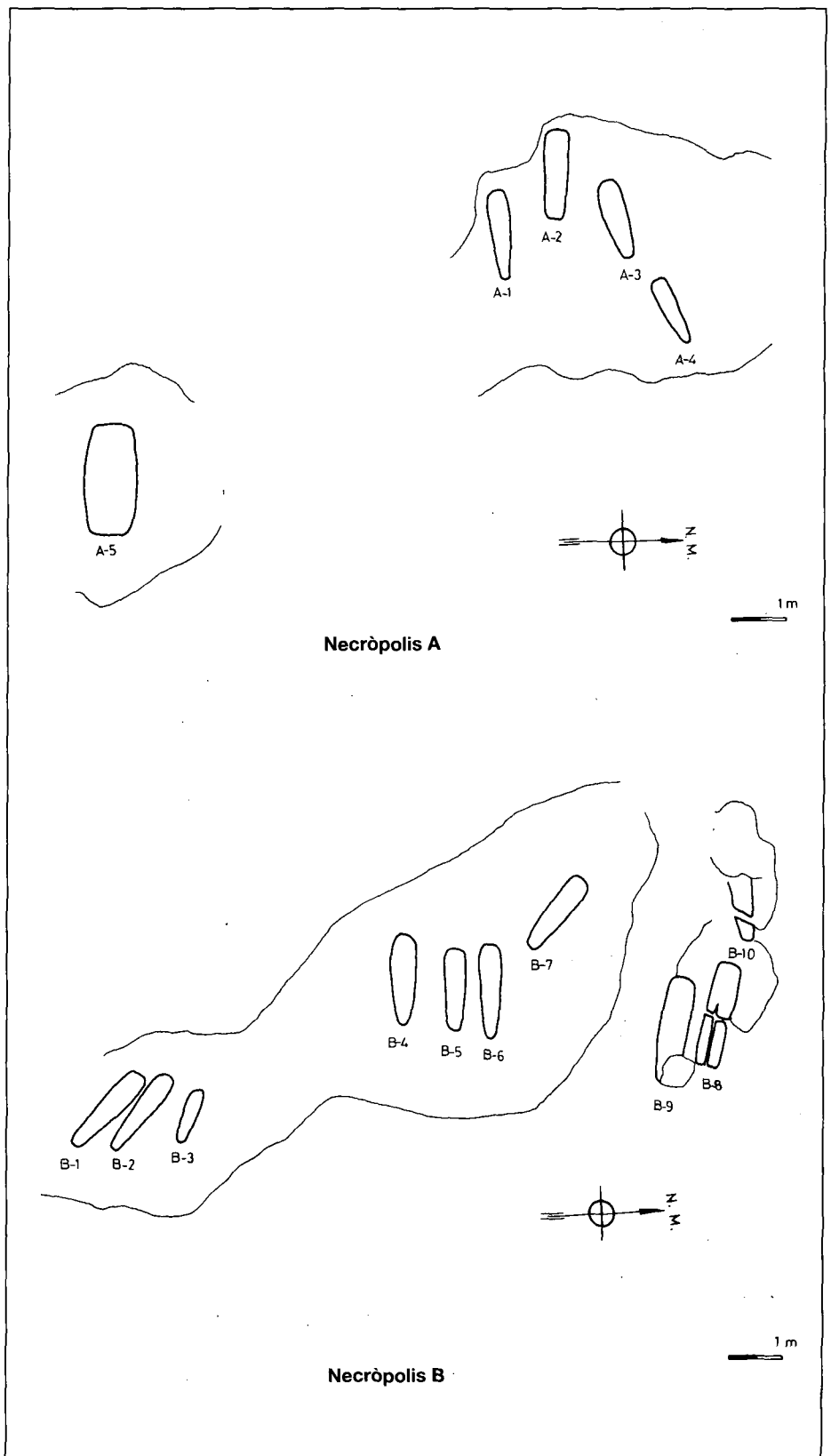

Figura 2. - Necròpolis A i B de Les Coromines.

B-4

Tomba d'adult, d'angles rectes més o menys arrodonits, entre rectangular i trapezial; conserva l'anomenada concavitat occipital; hi ha una clara tendència a tancar cap al peu, que és un xic arrodonit. La seva longitud és d'1,60 m, la profunditat de 0,31 m, i l'amplada al cap i als peus de 0,35 m i 0,25 m, respectivament.

B-5 *

Correspon al tipus d'extrems arrodonits, amb tendència a tancar cap al peu, que és arrodonit. S'hi varen recollir alguns petits fragments d'ossos humans i pertany a un adult. Té una longitud d'1,50 m, una amplada al cap i als peus de 0,25 m i 0,15 m, respectivament, amb una profunditat de 0,20 m.

B-6

Pertany al tipus d'extrems arrodonits amb tendència a tancar cap al peu, que és arrodonit. L'any 1978, fou excavada i va donar les restes de part d'un esquelet d'adolescent, encara que la tomba té les dimensions d'adult. Cal remarcar que a l'extrem dels peus de l'enterrament hi havia un petit muret de pedres amb restes òssies en el seu interior; es tracta d'un clar reaprofitament de la mateixa. L'esquelet, en posició de decúbit supí amb les cames estirades, no conservava cap fragment de crani, però sí un fragment de la mandíbula dreta, unes quantes costelles, els dos húmer, els fèmurs i fragments de tíbies i peronés, tot en mal estat de conservació. La longitud total és d'1,73 m, la profunditat de 0,28 m i l'amplada al cap i als peus, de 0,32 m i 0,28 m, respectivament.

B-7

Enterrament pertanyent al tipus d'extrems arrodonits, amb tendència a tancar cap al peu, que és arrodonit. Les seves mides corresponen a un adult i conservava unes poques restes d'ossos humans totalment inidentificables. Té una longitud d'1,75 m, i una amplada al cap i als peus de 0,29 m i 0,20 m, respectivament, amb una profunditat de 0,22 m.

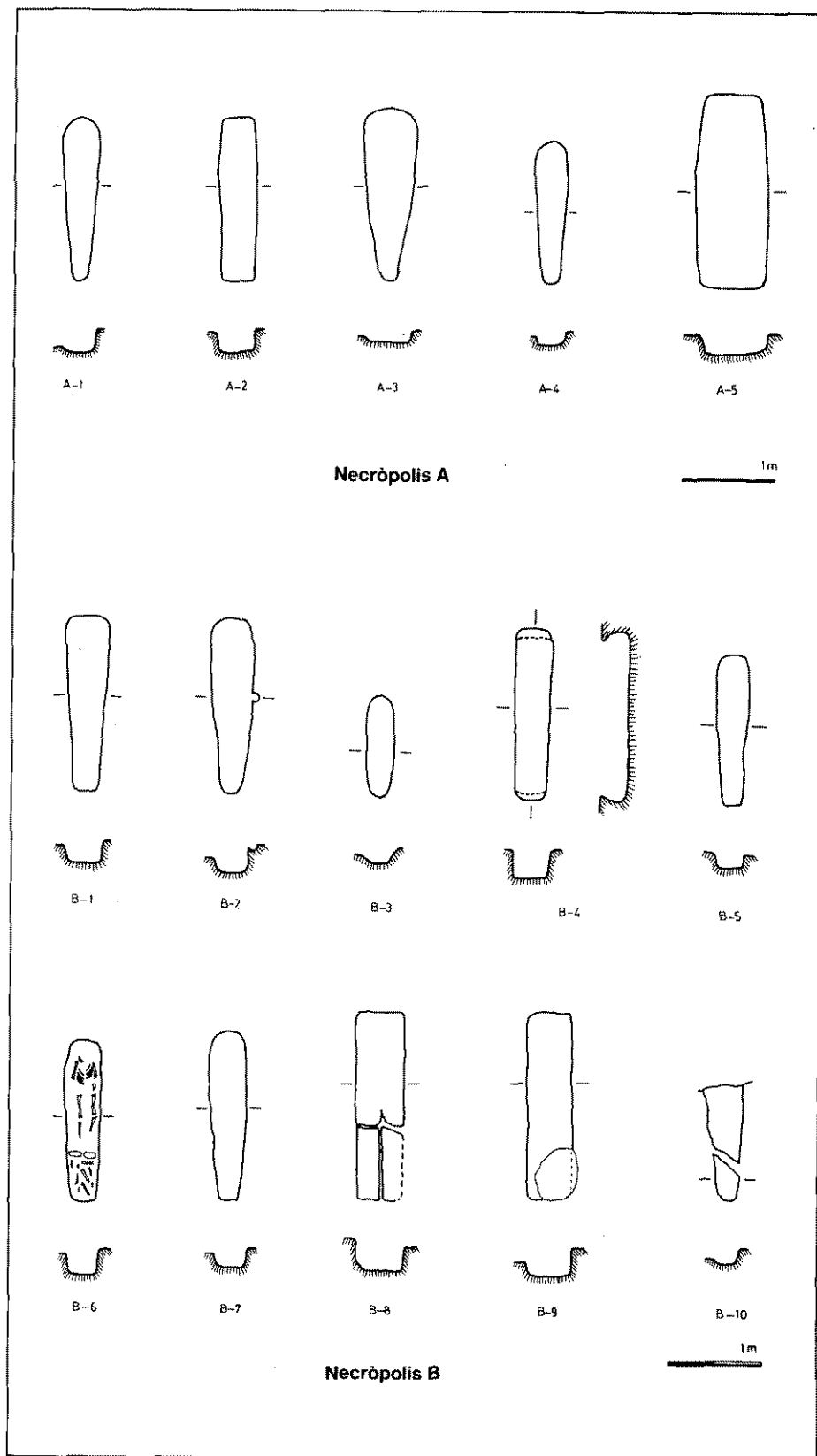

Figura 3. - Tipologia de les tombes de les necròpolis A i B de Les Coromines.

B-8

Tomba d'adult o potser una ossera, incompleta per la manca de part dels costats i de la zona del peu. Té els angles rectes més o menys arrodonits i és quasi rectangular amb els costats rectilinis i paral·lels. La seva longitud és de 2 m, l'amplada al cap de 0,53 m i la profunditat de 0,35 m.

B-9

Correspon a un tipus més o menys rectangular amb els costats rectilinis i paral·lels; pertany a un adult i també és incompleta, ja que hi manca la zona del peu i part dels dos costats. La seva longitud és de 2 m, l'amplada al cap de 0,45 m i la profunditat de 0,30 m.

B-10

Sembla del tipus d'extrems arrodonits amb tendència a tancar cap al peu, que és arrodonit; és incompleta per la manca de la capçalera i part del cos. Pertany a un adult. La longitud i l'amplada al cap són indeterminables; l'amplada als peus i la profunditat són 0,19 m i 0,17 m, respectivament.

Puigpedrós

Puigpedrós és situat al cim d'un turó a una alçada de 30 m, al NW del nucli d'Aguilar de Segarra, amb una longitud de $5^{\circ} 17' 55''$ i una latitud de $41^{\circ} 44' 40''$ (mapa a escala 1/50.000, full 362, Instituto Geográfico y Catastral, 2a. ed., 1950).

Conjunt format per quatre penyes que tenen a les seves cares que miren a l'interior uns quants forats destinats, fonamentalment, a encaixar-hi els caps d'unes bigues (fig. 6). També es pot comprovar la presència de les restes d'unes parets de tancament en els espais entre les roques «B» i «C» i entre les penyes «A» i «D» (fig. 5), com també uns encaixos en els seus extrems, probablement per a unes portes o parapets de fusta (fig. 6). Indubtablement, una excavació arqueològica del lloc confirmaria les esmentades característiques. Aquests

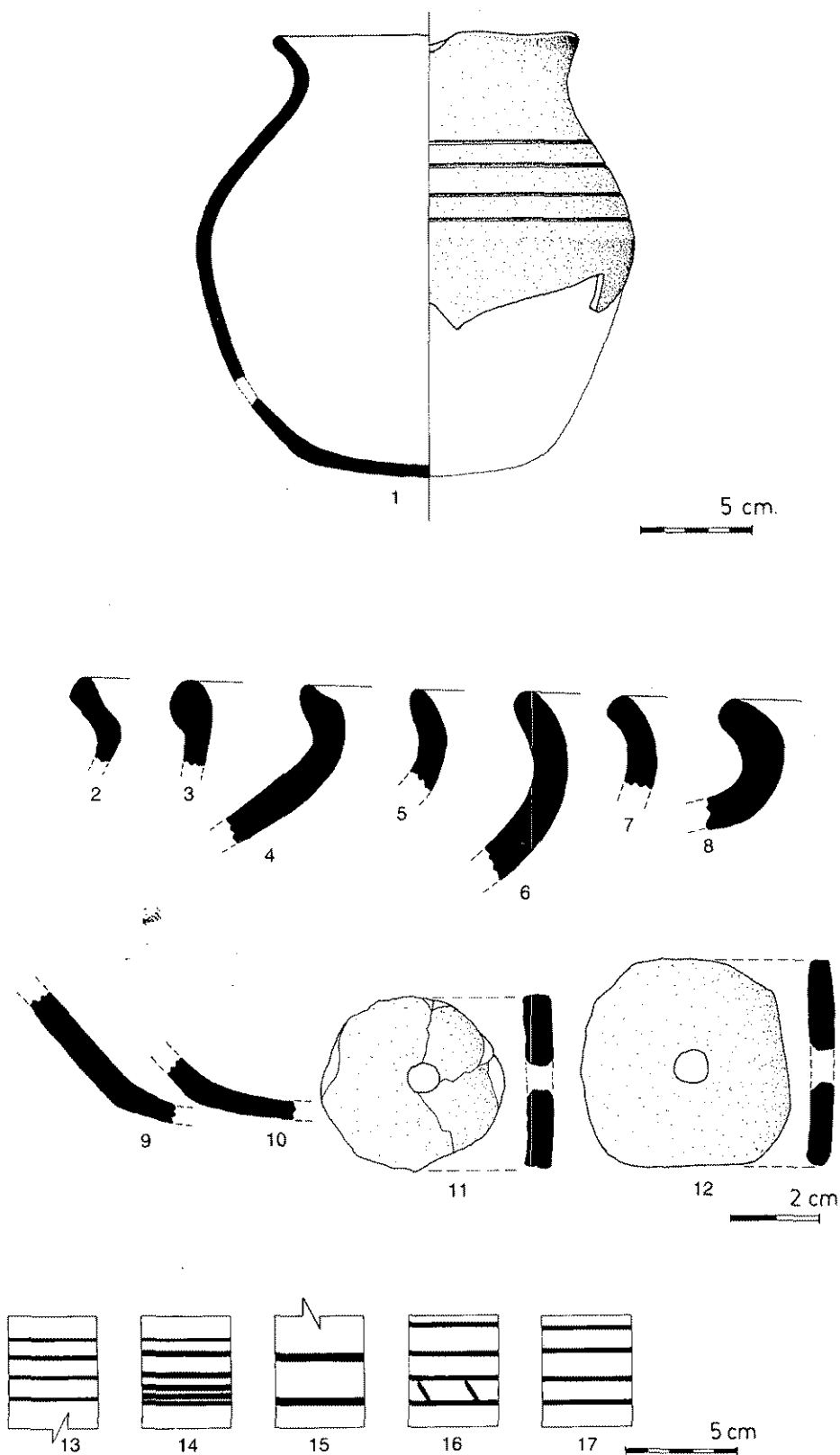

Figura 4. - Materials arqueològics de Les Coromines.

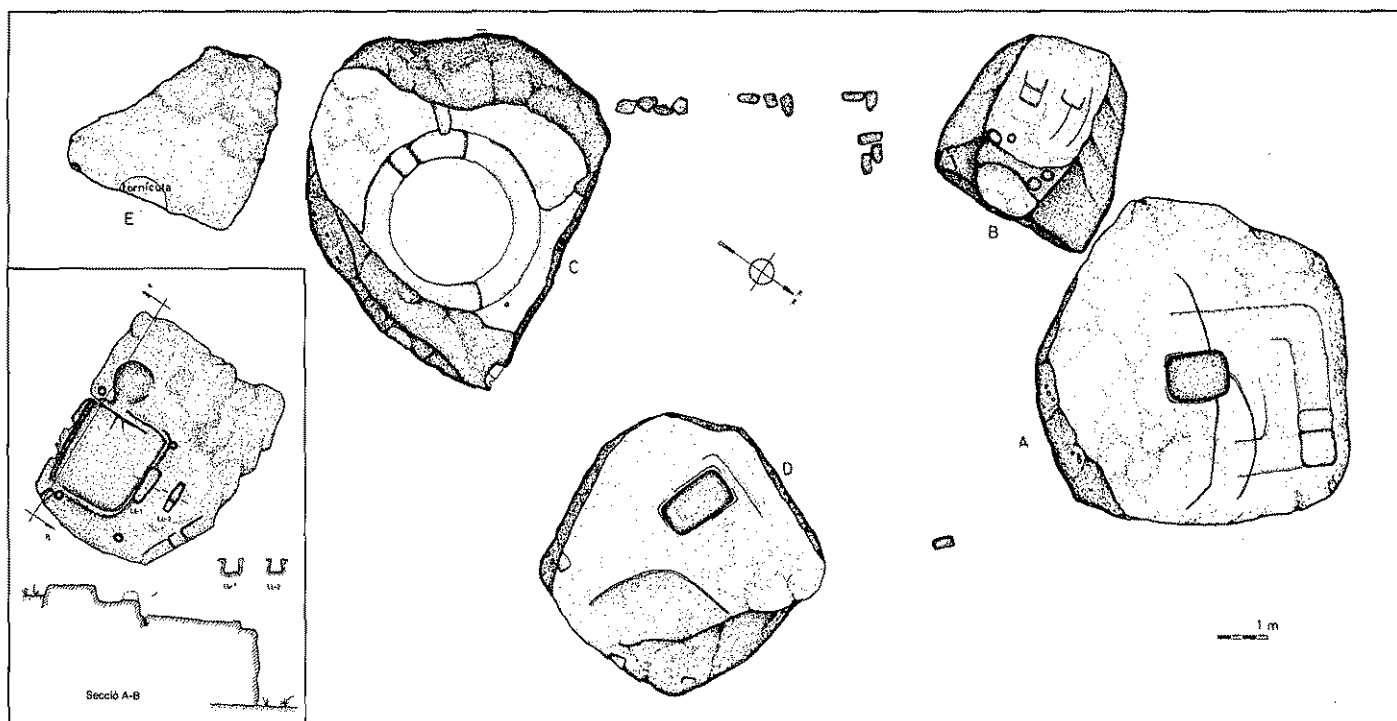

Figura 5. - Conjunt de Puigpedrós.

trets configurarien un clos amb uns coberts adossats a les roques i que determinarien un recinte interior d'habitable amb un espai més o menys central descobert. L'altura actual del terra als forats per a les bigues varia entre 1,40 m i 2,10 m.

Al cim de la penya «A» (fig. 5), orientada al N i que sobresurt 2,60 m del terra, podem observar un relleix a la roca per a la represa d'uns murs de carreus amb alguns graons per salvar el desnivell, corresponents a una torre de planta rectangular que un dels seus costats tenia 3 m de llargada exterior i una amplada del mur de 0,65 m; i, també, un dipòsit rectangular de 0,92 m x 1,25 m, amb una profunditat de 0,50 m, que devia servir per emmagatzemar aigua, ja que podem advertir uns soles per recollir-la i canalitzar-la de la plataforma rocosa, que semblen una mica posteriors a la torre.

A la part superior de la penya «C» (fig. 5), que té una alçada de 2,90 m i està orientada al S del conjunt estudiat, també podem observar-hi un relleix a la roca viva amb alguns graons per salvar el desnivell on aniria afer-

mada una petita torre de planta circular construïda amb carreus, de 3,50 m de diàmetre exterior i 2,50 m a l'interior, amb una amplada de mur de 0,50 m.

Els cimals d'aquests daus de roca esberlats foren aprofitats per bastir-hi unes petites torres de vigilància o talaies i guàrdies defensives en relació amb un indret de poblament, per on s'intercomunicarien notícies amb els veïns, ja que en un moment d'inseguretat podrien acollir molt poca gent. Torres de guaita construïdes amb aparell de carreus, amb molts quilòmetres de camp visual i, a més, situades prop d'una via de comunicació, el camí de Manresa a Calaf, que molt probablement substituirien les primitives de fusta.

Al cim de la roca «D» (fig. 5), hi podem observar l'existència d'un dipòsit rectangular d'1,35 m x 0,75 m, amb una profunditat de 0,65 m, per a aigua, amb un encaix al seu entorn com en el dipòsit de la penya «A», segurament per rebre una tapa per evitar l'evaporació, com també uns soles excavats a la penya. En la part superior de la penya «B» (fig. 5), la de

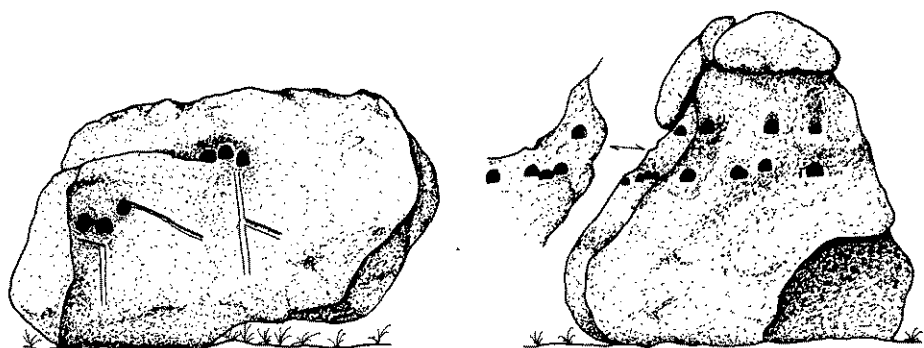
dimensions més reduïdes, hem distingit unes excavacions a la roca d'utilitat difícil de precisar.

A la roca «E» d'aquest conjunt, (fig. 5) hi ha una probable fornícula o altaret buidat artificialment i orientat a l'est. Situat a 0,90 m del nivell actual del terra (foto 2), amb una alçada de 0,62 m, una amplada d'1 m i una profunditat de 0,40 metres; conserva un sostre quasi pla, i el fons és curvilini (fig. 6).

En aquest conjunt i damunt d'una plataforma rocosa de 4,50 m x 3,50 m, aproximadament, es conserven les restes excavades a la roca d'una zona destinada a l'espumada i el premsatge dels raïms (fig. 5). Hi podem distingir clarament una cubeta més o menys rectangular d'1,85 m x 1,60 m, on aniria instal·lada la premsa, ja que en el seu costat sud podem observar els encaixos corresponents, i a un nivell superior una excavació circular a la roca de 0,80 m de diàmetre; i, també, en els quatre extrems de la cubeta, unes excavacions circulars a la roca de 0,18 m de diàmetre, que probablement suportarien una coberta. A l'extrem SE, un regueró per eva-

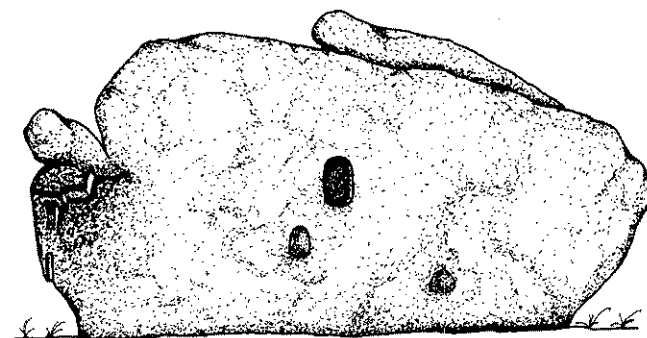
cuar el producte del premsatge, que passaria als vaixells o bótes per a la vinificació i la conservació del vi. A frec d'aquesta estructura, podem advertir l'existència de dues tombes infantils.

Petita necròpolis formada per dues tombes infantils (fig. 5), excavades a la roca arenosa, localitzades a frec de la plataforma de premsatge amb una orientació E-W, paral·leles i amb una separació de 0,37 m. Les seves característiques més destacables són: sense cap relleu diferenciat, peus i angles rectes o poc arrodonits, secció de fons pla i costats convergents i no conserven l'encaix per a les lloses. Cal indicar que no hi hem observat restes d'esquelets ni material arqueològic de cap mena. Cal relacionar-les amb el lloc d'habitaçle, ja que no hi ha cap església a prop i, per la contrada, podrien tenir una datació del segle IX dC, aproximadament. A aquesta necròpolis li hem donat la nomenclatura de LL-1 i LL-2.

A int.

B int.

C int.

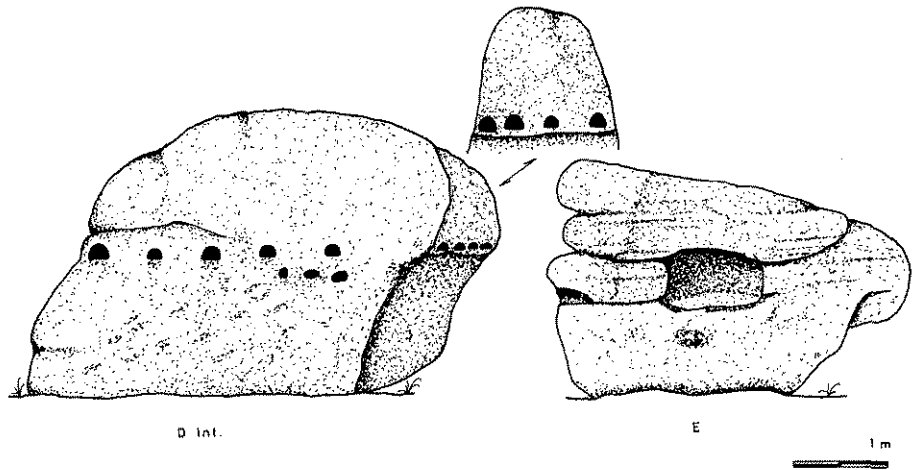
LL-1

Correspon a un enterrament de forma trapezial i sense cap relleu diferenciat, amb un cos tendint a tancar-se cap al peu. La seva llargada és de 0,75 m, amb una profunditat de 0,28 m i unes amplades a la capçalera, a la part central i al peu de 0,25 m, 0,24 m i 0,20 m, respectivament.

LL-2

També sense cap relleu diferenciat, però de forma més o menys rectangular, ja que conserva una irregularitat: una zona més ampla a la part central. Encara es pot observar una petita llosa de coberta en un dels seus extrems, amb la particularitat d'estar encaixada en el seu interior arran del terra. La seva llargada és de 0,64 m, i la profunditat de 0,25 m, amb unes amplades de 0,14 m, 0,18 m i 0,14 m a la capçalera, al centre del cos i al peu, respectivament.

A pocs metres d'aquest conjunt, hem recollit a nivell superficial uns fragments sense forma de ceràmica grisa alto-medieval i algun tros amorf d'aspecte tardo-romà.

D int.

E

1 m

Figura 6. - Encaixos a les roques de Puigpedrós.

Seguers

Seguers està situat prop del nucli dispers de Seguers, a un centenar de metres al NE del cementiri, a una alçada de 620 m, i a una longitud de 5° 16' 30" i una latitud de 41° 43' 30" (mapa a escala 1/50.000, full 362, Institut Geogràfic y Catastral, 2a. ed., 1950).

Aquest conjunt és anomenat popularment com «el forn de Cal Sants», i la gent de l'entorn diuen que era un forn dels moros per coure pa. Prop d'aquest indret, a uns 150 m, hi passa un torrent. Fonamentalment, està integrat per un oratori rupestre, un lloc d'habitaçle i unes balmes, a uns 40 m de l'oratori, que conserven uns forats tallats a la roca per fixar-hi unes bi-

gues de fusta per suportar un cobert o visera davant la balma.

Un sondeig practicat l'any 1979 pels autors d'aquest estudi va donar l'estructura d'un recinte (figura 7) de planta no ben bé rectangular de 2,15 m x 1,90 m x 2,33 m x 2,75 m pels seus quatre costats, delimitat pels seus costats nord, est i oest per la roca viva amb una altura d'uns tres metres; el de migjorn es clou amb un mur de carreus irregularment escairats i col·locats en sec, en el qual, probablement, s'obria l'entrada. A l'extrem NE del recinte, hi ha un mur amb algun carreu ciclopi, i el paviment del mateix era a base d'argila endurida. A l'extrem superior d'aquestes roques i mirant vers l'interior del recinte, hi podem constatar la presència a cada costat d'uns encaixos o forats excavats a la roca i situats més o menys al mateix nivell amb la finalitat de fixar i suportar unes bigues de fusta per a la coberta d'aquest habitacle de caràcter eremític. Cal destacar uns reguerons de desguàs buidats a la pedra al costat de ponent del recinte. En la roca de sol naixent, que resta un xic baseulada i sortint, hi ha una fornícula o altaret (foto 1) excavat artificialment, situat a una alçada d'1,20 m del sòl actual i orientat a migdia; conserva una volta molt barroera i irregular de mig punt i la seva planta és de forma ovalada, amb una alçada i una obertura d'1,40 m, 1,18 m d'amplada màxima i una profunditat màxima d'1,73 m. S'hi poden distingir uns encaixos laterals que segurament pertanyien a una porta i uns reguerons de desguàs del seu interior, que té una base rebaixada i en la qual no hem detectat cap diferenciació espacial interior. La part superior d'aquesta fornícula és aplanada artificialment i s'hi pot arribar per mitjà d'uns graons tallats a la roca situats al fons del recinte.

El conjunt està situat en una petita esplanada al mig del bosc, damunt d'un terrer afermat per uns marges de pedra seca. A uns cinquanta metres hem observat indicis d'un habitacle a la roca i un lloc utilitzat com a pedrera.

En aquest jaciment i fora de context, hi vàrem recollir uns pocs fragments de ceràmica grisa alto-medie-

val: un fragment de tapadora; alguns tros amorfs de color gris clar; bicolor i gris fosc, de ceràmica poc depurada, d'aspecte antic dintre del món alto-medieval.

Cal fer referència, ja que l'extensió d'aquest treball no ens permet fer-ne l'estudi, d'uns conjunts indubtable-

ment relacionats amb aquesta probable ermita i que seran objecte d'una anàlisi posterior. Efectivament, hem localitzat, a uns cinquanta metres a ponent de l'església de Seguers, una necròpolis de sepultures excavades a la roca formada per tres tombes agrupades damunt del cingle del tipus

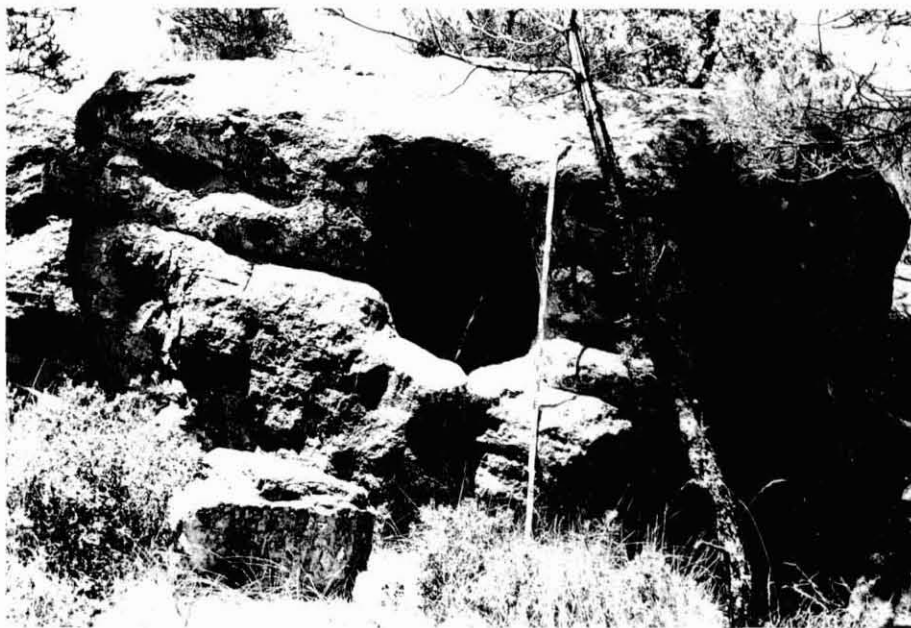

Foto 1. - Fornícula de Seguers.

Foto 2. - Fornícula de Puigpedrós.

d'extrems arrodonits i una d'aïllada damunt d'una roca isolada, encara que sembla tenir un toc de pisciforme; unes balmes molt aptes per a habitatacle; i unes cubetes excavades a la roca de forma més o menys rectangular i un cup, destinats a l'espremuda i el premsatge del raïm; i finalment, una segona necròpolis al marge dret de la riera de Seguers integrada per cinc tombes d'extrems arrodonits.

Consideracions

Cal atribuir, probablement, els jaciments estudiats a un tipus d'hàbitat rural dispers, els masos primitius, relacionats amb una micropropietat dedicada a l'autoconsum, amb escassos recursos, integrats per la cèl·lula familiar pagesa com a unitat d'explotació agrària; situats en indrets relativament apartats de les rutes importants i en zones boscoses. Creiem que pertanyen als primers colonitzadors o repobladors del segle IX i primera meitat del X dC, atès que aquesta zona fou fortificada ja de manera organitzada en el decurs de la segona meitat del segle X dC. Correspondrien, probablement, als primers pagesos aprisiadors més arriscats, en època de rompudes per tal d'arrabassar terres a l'erm. Aquest panorama serveix per als tres jaciments, però cal matisar el cas interessantíssim de les Coromines que, pels materials ceràmics que comentarem, creiem que es tracta d'un tipus de mas residual procedent del món post-baix imperial i que fou habitat de nou en l'etapa del repoblament. Les terres catalanes, amb la crisi de la baixa romanitat no es varen despoblar del tot; hi subsistiren petits nuclis de població, malgrat les crisis de les acaballes del Món Antic i de les invasions, que serien la garantia pel que fa a la supervivència de la toponímia pre-romana i romana, i més si tenim en compte que en aquesta zona va existir el *Municipium Sigarrensis* als Prats de Rei actual. En aquestes terres de ningú on s'establiren els primers pagesos repobladors pel sistema d'aprisió vinguts

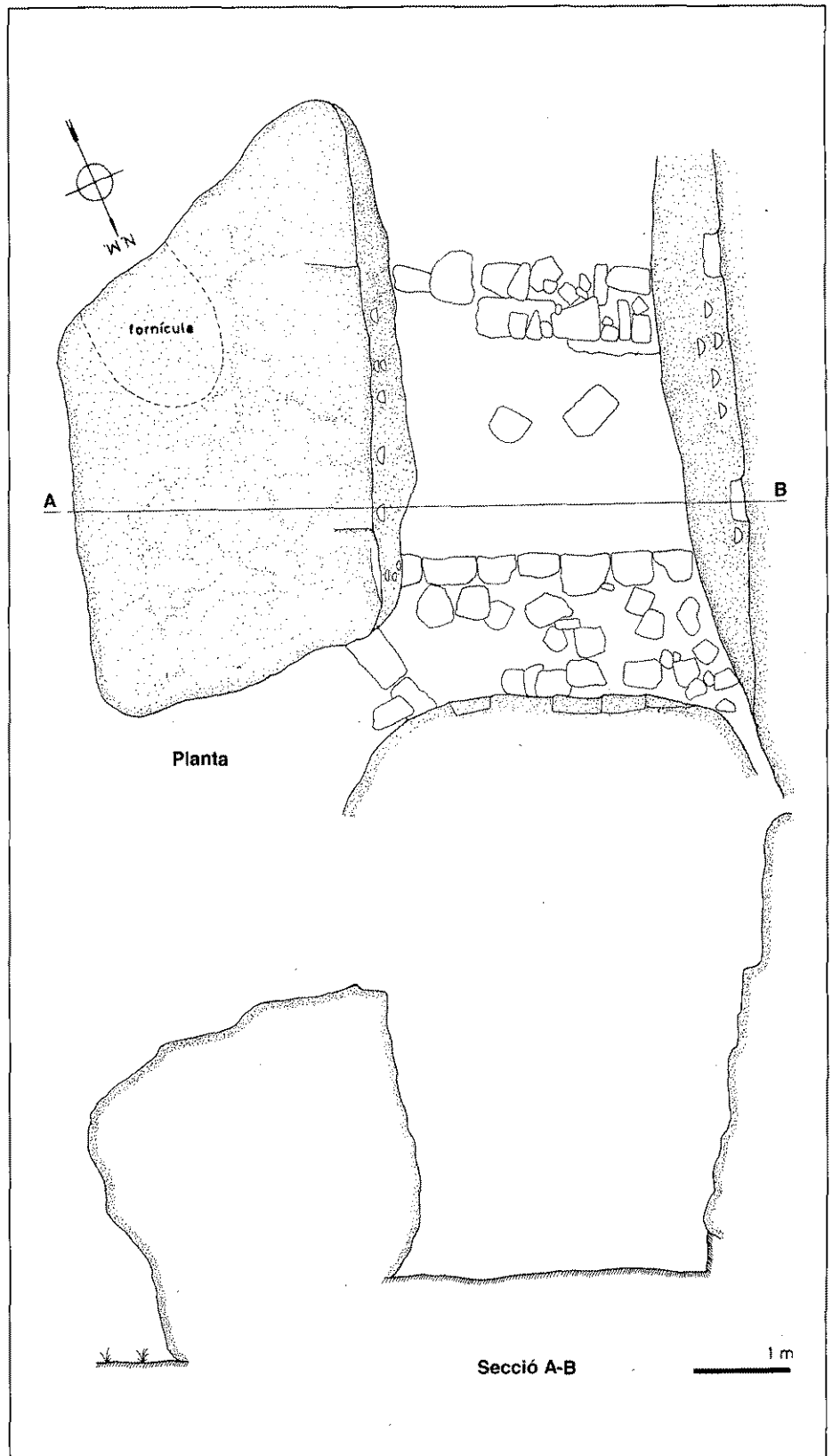

Figura 7. - Conjunt de Seguers.

d'arreu, existirien romanalles de les *villae* hispanoromanes en forma de petits nuclis de pagesos probablement lliures i propietaris. Aquest seria, segurament, el cas de les Coromines. Fruit de l'esmentat sondeig a les Coromines, hem detectat els dos moments. Un d'antic, on manquen les *sigillata* estampades, les grises tardo-romanes i les hispàniques tardanes, però amb indicis de *sigillata* clara D, de llarga perduració cronològica, com ja s'ha comentat, poca quantitat d'àmfora i *dolium* i amb una ceràmica comuna amb clars antecedents tardo-romans, amb olletes globulars de pastes grolleres, sense envernissar, no luxosa, a torn lent, amb un equilibri entre les proporcions de cuita reductora i oxidant, destinada, fonamentalment, a la cuina, amb cap element constructiu de ceràmica i tampoc per al transport propi d'un comerç remarcable. El seu aspecte sembla fruit d'una degradació de les tècniques tardo-romanes i l'inici del que serà el món de les grises medievals dels segles IX i X, també presents en el jaciment i que representen la fi de la tradició romana de fabricació de ceràmica, ja que entrem en una etapa on el primitivisme i la simplicitat seran els trets més característics.

Comentem, també, algunes característiques de les tombes referides. Destaquen les sepultures d'extrems arrodonits, dites de «banyera» i que segons diversos autors cal situar-les després del segle VII; però en el nostre cas, n'hi ha algunes que pertanyen al tipus més o menys rectangular i trapezial que té una datació entre els segles VI i IX dC, segons les contrades on estan situades. Resumint, pels tipus de tomba, ens trobem en un moment de transició entre les formes més o menys rectangulars i trapezials i les d'extrems arrodonits, que són les predominants; però també tenim un exemplar de les pisciformes, encara que sense arribar al tipus antropomorf, del qual no tenim cap representació, ja que és típica del segle X. Tot això ens ajuda a aproximar-nos a la datació dels jaciments estudiats.

Finalment, cal que fem uns breus comentaris pel que fa als probables aspectes del culte detectats en

aquests jaciments. Concretament, quant als oratoris rupestres, fornícules, santuaris, esglésies a la roca, nuclis eremítics o com se'ls vulgui anomenar, dels quals n'hem detectat uns sis, a més dels estudiats a l'entorn de la zona analitzada. Fa l'efecte que ens trobem en un moment en què l'estructuració parroquial eclesiàstica encara no és del tot un fet, on encara no es podia enterrar en un lloc sagrat i ho feien prop del mas, ja que no hi havia cap església a prop, cronològicament molt a prop de l'etapa preromànica, de regust pagano-cristià, propi d'una litúrgia en *plein air* substancial a les poblacions agrícoles, practicada en plena natura: als boscos, a les cruïlles dels camins, o en pedres de forma especial, a peu dels arbres o al costat de les fonts. Petits nuclis de gent més o menys cristianitzada situats en terra de ningú, entre el món musulmà i el cristià, i que, en el seu moment, practicaria en aquests llocs unes celebracions litúrgiques caracteritzades per la seva sobrietat i dirigides per una possible població eremítica vinculada amb l'hàbitat cristià. Adorarien una creu de fusta, les relíquies d'algun sant, alguna imatge o simplement la paraula CRIS(T)V(S), detectada en el cas de Sorba (Berguedà). Aquestes ermites antigues s'usarien per a l'oració, per al treball, com a habitacle i fins i tot per a la defensa, i tindrien una marcada tradició visigòtica anterior; de totes maneres, les seves característiques s'apropen més al tipus de la Catalunya Nord, pel que fa a les estudiades, que no pas a les ermites d'Andalusia, del País Basc i fins i tot a les estudiades a Martorell i Benviure (Sant Boi de Llobregat), malgrat la relativa proximitat d'aquests darrers amb les descrites. No podem precisar el grau de cristianització d'aquesta gent, com tampoc la supervivència de tradicions paganes, però el que sí és ben sabut per la documentació és la dura lluita que encara en aquestes èpoques duïen a terme les autoritats eclesiàstiques contra les pràctiques i les supersticions de caràcter pagà, especialment al camp.

BIBLIOGRAFIA

- BOLÒS, Jordi, PADILLA, Iñaki i PAGÈS, Montserrat (1981), «Manifestacions eremítiques a les rodalies de la rotunda sepulcral de Sorba», a *Quaderns d'estudis medievals*, 6, Barcelona.
- ELIADE, M. (1963), *Aspects du mythe*, París.
- España Eremítica, (1970), Actas de la VI Semana de Estudios Monásticos, Leyre, 1963, Analecta Legerensia I, Pamplona.
- GARCÍA RODRÍGUEZ, Carmen (1966), *El culto de los santos en la España romana y visigoda*, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Monografías de Historia Eclesiástica, vol. I, Madrid.
- GIORDANO, Oronzo (1983), *Religiosidad popular en la Alta Edad Media*, Biblioteca Universitaria Gredos, Madrid.
- HAYES, J.W. (1972), *Late Roman Pottery*, The British School at Rome, Londres.
- LAMBOGLIA, N. (1963), «Nuove Osservazioni sulla Terra Sigillata Chiara II, tipi C, Lucente e D», a *Revista di Studi Liguri*, Bordighera.
- LATXAGA (1976), *Iglesias rupestres visigóticas en Álava*, Editorial La Gran Enciclopedia Vasca, Bilbao.
- LÓPEZ, Albert, ROVIRA, Jordi i SANMARTÍ, Enric (1981), «Resultats d'una prospecció arqueològica a la Vall de l'Aigua D'Ora (Solsonès-Bages-Berguedà), Sant Miquel de Sorba», a *Informació Arqueològica*, 35, Institut de Prehistòria i Arqueologia de la Diputació de Barcelona, Barcelona.
- PAGÈS i PARETAS, Montserrat (1980), «La torre circular i els eremitoris rupestres de Benviure, a Sant Boi de Llobregat», a *Acta Mediaevalia* 1, Departament d'Història Medieval, Universitat de Barcelona, Barcelona.
- RIU i BARRERA, E. (1981), «Rocs i sants. Dades sobre la cristianització?», a *Acta Mediaevalia* 2, Departament d'Història Medieval, Universitat de Barcelona, Barcelona.
- RIU, Manuel (1978), «Els primers eremitoris mossàrabs de Catalunya», a *Fonaments* 1, Barcelona.
- RIU, Manuel i BOLÒS, Jordi (1982), «Observacions metodològiques, esquemes i fitxes de treball per a l'estudi de les sepultures», a *Necròpolis i sepultures medievals de Catalunya*, *Acta Mediaevalia, Annex I*, Departament d'Història Medieval, Universitat de Barcelona, Barcelona. «Observacions metodològiques, esquemes descriptius i fitxes de treball per a l'estudi de la ceràmica», a *Ceràmica grisa i terrissa popular de la Catalunya medieval*, *Acta Mediaevalia, Annex 2*, Departament d'Història Medieval, Universitat de Barcelona, Barcelona.
- SITJES i MOLINS, Xavier (1977), *Les esglésies pre-romàniques de Bages, Berguedà i Cardener*, Manresa.
- VEGAS, Mercedes (1973), *Ceràmica comùn romana del Mediterráneo occidental*, Instituto de Arqueología i Prehistoria, Universidad de Barcelona, Publicaciones Eventuales, 22, Barcelona.